

BURSA'NIN İLK EDEBİYAT ve SANAT DERGİSİ: NİLÜFER

*Alev SINAR ÇILGIN**

ÖZET

Nilüfer, Bursa'da yayınlanan ilk edebiyat ve sanat dergisidir. Dergiyi çıkartan isim, Feraizcizade Mehmet Şakir'dir. Nilüfer dergisi 1886 - 1891 tarihleri arasında yayınlanmıştır. Memleketin farklı bölgelerinden çok sayıda şiir ve takdir ifade eden mektup gönderilen derginin sadece Bursalılar tarafından değil Osmanlı Devleti'nin sınırları içindeki diğer vilayetlerde de edebiyat meraklıları tarafından ilgiyle takip edildiği anlaşılmaktadır. Bütün meseleleri bilimin ışığında değerlendirdiğini ifade eden Nilüfer, edebî ve edep çerçevesinde yazılmış yazılara açıktır. Derginin geniş bir yazı kadrosu vardır. Edebiyat meraklılarının gönderdikleri şiirlerin yanı sıra derginin sahibi Feraizcizade Mehmet Şakir ile Recep Vahyî, Ağlarcazade Mustafa Hakkı, Hersekli Arif Hikmet gibi isimlerin eserleri yayınlanır. Bu isimlerden Recep Vahyî, Nilüfer'in keşfettiği bir kabiliyettir. Servet-i Fünûn yazarlarına etki etmiş bir isimdir.

Anahtar Kelimeler: *Nilüfer, Bursa, Feraizcizade Mehmet Şakir, Edebiyat, Recep Vahyi.*

ABSTRACT

The First Art And Literature Journal Published in Bursa: Nilüfer

Nilüfer is the first art and literature journal published in Bursa. The name of the Publisher is Feraizcizade Mehmet Şakir and the journal has

* Doç. Dr.; Uludağ Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi

been published between the dates of 1886 and 1891. It is understood from the poems and letters which has been sent to the journal from different regions of the country that it was being read not only in Bursa but in all Otoman States by the people who are interested in literature. The journal is open to literary and decent essays. The journal has got a large writers staff and the works of Feraizcizade Mehmet Şakir, Ağlarcazade Mustafa Hakkı, Hersekli Arif Hikmet took place in the journal in addition to the poems sent by the amateur poets. Recep Vahyî, who was discovered by “Nilüfer” is a person who influenced “Servet-i Funun” writers.

Key Words: Nilüfer, Bursa, Feraizcizade Mehmet Şakir, Literature, Recep Vahyi.

Nilüfer, Bursa’da yayınlanan ilk edebiyat ve sanat dergisidir. Dergiyi çıkartan isim, Tanzimat döneminde Moliere’den yaptığı adapteleri dolayısıyla Türk Moliere’i diye bilinen ve tiyatro eserlerinin¹ yanı sıra *Persenk* adlı Türk dilinin yabancı kelimelerden arındırılmasını savunduğu dil kitabıyla da tanınan Feraizcizade Mehmet Şakir’dir². Feraizcizade Mehmet Şakir, *Nilüfer* dergisini 1885’te Bursa Alaca Mescid Mahallesi’nde kurduğu kendi matbaasında basar. Bu matbaayı senelerden beri maaşından arttırdığı “bir servet-

¹ Feraizcizade Mehmet Şakir’in tiyatro eserleri: *Evhâmi* (1884), *İcab-ı Gurur yahud İnkılâb-ı Muhabbet* (1884), *İhatçı yahud Çöpçatan* (1884), *Kırk Yalan Köse* (1885), *Teelhül yahud İlk Göz Ağrısı* (1886), *Yalan Tükendi* (1887). Bu eserler hakkında bkz. Alev Sınar, “Feraizcizade Mehmet Şakir’in İki Oyunu”, *Scholarly Depth and Accuracy A Festschrift to Lars Johanson -Lars Johanson Armağanı*, Grafiker Yay., Ankara, 2002, s. 341-350; Hayrettin Orhanoglu, *Feraizcizade Mehmet Şakir’in Eserleri ve Oyunlarının Tahlili*, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, 1996 (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi).

² Feraizcizade Mehmet Şakir’in ailesi aslen Buharalı’dır. 1853 yılında Bursa’da doğmuştur. Tanzimat devrinin diğer yazarları gibi özel öğrenim görek yetişmiş, Arapça-Farsça ve Fransızca öğrenmiştir. Hüdavendigâr (Bursa) Vilayeti Mektubî Kalemî’nde mümeyyiz olarak çalışmış, bu memuriyetinin yanı sıra *Hüdavendigâr* gazetesinin ve matbaasının müdürlüğünü yürütmüştür (1872 - 1896). Bursa İdadisi’nde edebiyat ve ahlâk dersleri vermiş (1892 -1896), *Nilüfer* ve *Gündoğdu* adlı dergileri çıkartmıştır. Ahmet Vefik Paşa’nın Bursa valiliği yıllarında (1892- 1897) Vefik Paşa’ya tiyatro çalışmalarında yardım etmiş, Bursa’daki Fasulyacıyan Kumpanyası mensuplarına diksiyon ve edebiyat dersleri vermiştir. 1904’te Kırklareli Tahrirat Müdürlüğü’ne, 1911’de Niğde Tahrirat Müdürlüğü’ne atanır. Niğde’ye atanması üzerine görevinden ayrılıp Bursa’ya döner. Döndükten kısa bir süre sonra, 9 Eylül 1911’de kalp krizi geçirek ölür. (“Mehmet Şakir” (Feraizcizade), *Tanzimattan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi*, CII, YKY, İstanbul, 2001, s. 558 -559).

i cüziye” ile kurmuştur. Feraizcizade Mehmet Şakir bir matbaa kurmaktaki amacını para kazanmakla değil, “maarife hizmet etmek ve dünya ve ahirete yarar eserler neşreylemek”le açıklar (“Mukaddime”, 1305, C 2, S 1, s. 2).

Nilüfer dergisi 1304- 1309 (1886-1891) tarihleri arasında yayımlanmıştır³. Derginin Bursa Yazmalar Kütüphanesi ve Bursa Arkeoloji Müzesi’nde bulunan nüshaları ikinci seneden (1305’ten) itibaren başlamaktadır ve dergi 1305 ile 1309 arasında toplam 60 sayı yayımlanmıştır. Dergi ile ilgili verilen bilgilerde de göze çarpan, Nilüfer’in 60 sayı yayımlandığıdır. Ancak derginin 1304 senesi Rebiü’l evvelinden başlayarak neşredilen 24 sayısı daha vardır. İlk seneye ait bu 24 sayı bir hayli yıpranmış bir durumdadır ve İstanbul Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü ile Hakkı Tarık Us Kütüphanesi’nde mevcuttur. Buna göre *Nilüfer* dergisi 84 sayı çıkmıştır. Derginin 60 sayıdan ibaret olduğunun sanılmasının nedeni ilk 24 sayının sadece sözü geçen kütüphanelerde bulunması ve ikinci senenin ilk sayısından itibaren derginin sayılarını tekrar birden başlayarak numaralandırma yoluna gitmesi ancak diğer senelerde numaralandırmanın bir önceki sayıdan itibaren devam ettirilmesidir.

1 Rebiü’l evvel 1304 tarihinde yayın hayatına giren *Nilüfer* ilk sene on beş günde bir dört sayfa olarak yayımlanır. İkinci sene yine on beş günde bir yayımlanan derginin sayfa sayıları sekize çıkmıştır. Üçüncü seneden beşinci senenin son sayısına kadar da ayda bir çıkmaya başlar ve sayfa sayısı on altı olur. *Nilüfer*, sadece abonelerinin okuyabildiği bir dergidir. Zira her sayının başında “Marûzat” başlığı altında şu açıklama vardır:

“Nüshası satılmaz. Bir senelik abonesi merkez-i vilâyette 15 ve mahâl-i sâireye posta ücretiyle 20 kuruştur. Hariçten abone olmak isteyenler doğruca bedelini gerek nakden ve gerek posta pulu gönderirler ise kendilerine risâleler takdim olunur. Abone her vakit işbu birinci nüshadan muteberdir.”

Dergiye Balıkesir, Bosna, Diyarbakır, Erzincan, Halep, Isparta, İstanbul, Manastır, Söğüt, Uşak gibi memleketin farklı bölgelerinden çok sayıda şiir ve takdir ifade eden mektup gönderildiğine göre abonelik

³ *Nilüfer* dergisi hakkında yapılmış mezuniyet ve lisans üstü tezleri mevcuttur (Türkan Karahasan, *1306 -1310 Yılları Arasında Yayımlanan Mecmualar Üzerinde Sistemik Tedkik: Mecmuâ-i Muallim-Ümran-Nilüfer- Safa-Musavver-Cihan- Mirsad- Mektep*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, 1966 (mezuniyet tezi); Nevzat Güngörür, *Nilüfer Mecmuasının Tedkiki ve Bu Mecmuadaki Recep Vahyi’nin Şiirlerinin Tamamı*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, 1971 (mezuniyet tezi); Emine Yavuz, *Nilüfer Mecmuasındaki Edebiyatla İlgili Yazılar*, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa, 1999 (yayımlanmamış yüksek lisans tezi)

sisteminin iyi çalıştığı ve derginin sadece Bursalılar tarafından değil Osmanlı Devleti'nin sınırları içindeki diğer vilayetlerde de edebiyat meraklıları tarafından ilgiyle takip edildiği anlaşılmaktadır. Derginin birinci senede yayımlanan ilk sayısının kapağında

*Her bir varakında eser-i bîy-ı edeb var
Bir nüsha gel al sen dahi Nilüferimizden*

beyiti göze çarpmaktadır. Bu beyit ile Feraizcizade Mehmet Şakir derginin yayın ilkesini de açıklamış olur. *Nilüfer*, edebî ve edep çerçevesinde yazılmış yazılara açıktır. İkinci seneden itibaren her sayının başında derginin içeriğinin sıralandığı “Mündericât” yer alır. Ancak “Mündericât” dördüncü seneden itibaren kaldırılır. Yine ikinci senenin ilk sayısından itibaren her sayının kapağı renklidir ve ilk sayfaya

*Âfitâb-ı marifetten feyz alır Nilüferim
Bîy-ı irfân isteyen bir deste alsın el verir*

beyiti yerleştirilmiştir. Feraizcizade Mehmet Şakir, bu beyit ile de derginin ele aldığı bütün meseleleri ilmin ışığında değerlendirdiğini ifade etmektedir. Feraizcizade Mehmet Şakir için okuyucunun beğenisi, olumlu eleştirileri ve tavsiyeleri önemlidir⁴. Çünkü okuyucudan gelen istekler doğrultusunda *Nilüfer*'e ilâveler yapıldığı görülmektedir. Okuyucuların talepleri üzerine ikinci senenin 22.sayısından itibaren üç sayı devam eden “Dişi Arslan” başlıklı bir uzun hikâyeye tefrikasının başlatılması bunun bir örneğidir. 60.sayının sonuna birinci seneden itibaren neşredilen yazıların fihristinin konulması da yine okurların istekleri üzerine olmuştur (“Âleni Muhaberelerimiz”, 1308, C 5, S 53).

Nilüfer'in kayda değer bir diğer tarafı da II. Abdülhamid'in Osmanlı Devleti'ni yönettiği tarihler içinde yayımlanmış bir dergi olarak sık sık ağır ve ağdalı bir üslûpla II. Abdülhamid'i ve onun icraatını methetmesidir.

Derginin geniş bir yazı kadrosu vardır. Edebiyat meraklılarının gönderdikleri şiirlerin yanı sıra derginin sahibi Feraizcizade Mehmet Şakir, Recep Vahyî, Ağlarcazade Mustafa Hakkı, Hersekli Arif Hikmet gibi isimlerin eserleri yayınlanır. Bu isimlerden Recep Vahyî, *Nilüfer*'in keşfettiği bir kabiliyettir. Mehmet Kaplan'ın Ara Nesil olarak adlandırdığı Tanzimat Edebiyatı ile Servet-i Fünûn Edebiyatı arasındaki edebiyat neslinin

⁴ Okurların görüşleri genellikle olumlu olmakla birlikte zaman zaman *Nilüfer*'e yönelik olumsuz eleştiriler de yapılmıştır. Ancak dergi yönetiminin bu tarz eleştirilerden hoşlanmadığı anlaşılmaktadır (“Edebî Muhaberelerimiz”, 1306, C. 3, S. 26, 28, 29, 32, 35, 36)

mensuplarından biridir (Kaplan, 1987, s. 25)⁵. Servet-i Fünûn Edebiyatı'nı hazırlayan Ara Nesil'de dergicilik faaliyetleri çok yoğundur. Ve bu dergilerden biri de *Nilüfer*'dir. *Nilüfer* yayınladığı pozitif bilimlerle ilgili metinler, dinî metinler ve edebî metinlerle zengin bir içeriğe sahiptir. Bu yazıda derginin içeriği tanıtılacak ve özellikle edebî metinler üzerinde durulacaktır.

I- POZİTİF BİLİMLERLE İLGİLİ METİNLER

Avrupa yaşadığı büyük sanayi devriminden sonra 19.yüzyılın özellikle ikinci yarısından itibaren astronomi, coğrafya, fizik, kimya gibi alanlarda ciddi bir ilerleme göstermiştir. Batı'nın bilim ve teknolojiadaki bu büyük gelişimini Osmanlı aydınları fark ederler ve bu gelişmeleri kendi toplumlarına da tanıtmaya çabasına girerler. *Nilüfer* de bu görevi üstlenen bir yayım organıdır, yayınladığı bazı yazılarda okuyucuya fen bilgisi ve teknik ile ilgili bilgiler verir. Ancak bu bilgilerin büyük kısmı bugün ilköğretim çağındaki çocukların bilgi düzeyleri doğrultusundadır. Yağmurun nasıl meydana geldiğini anlatan “Hikmetten Umûma Yarayan Dersler” (1305, C 2, S 1, 3) ve gök cisimleri hakkında bilgi veren “Kubbe-i Semâya Bir Nazar”(1305, C 2, S 4 -6, 10, 12, 16-19, 21- 23; 1306, C 3, S 25-27, 29-31, 33-36; 1307, C 4, S 38-42; 1308, C 5, S 49) adlı uzun tefrika bugün için çok basit olan bilgilere örnektir. 49. sayıda “Kubbe-i Semâya Bir Nazar”ın kitap haline getirildiği ve satış bedelinin “üç kuruş” olduğu haber verilir.

Dergide güneş ve ay tutulması, şubat ayının dört senede bir 29 çekmesi, tuzun-şekerin elde edilmesi, teknolojinin yararları ve matematik ile ilgili açıklamaların yapıldığı yazılar da vardır.

II- DİNİ METİNLER

Nilüfer dergisinde en fazla içeriği İslâm dini ile ilgili olan metinler yayınlanmıştır. Özellikle derginin ilk üç senesindeki sayılarda bu gruba giren metinlerin ağırlıkta olduğu görülmektedir. Dördüncü yıldan itibaren dinî metinler azalmaya başlar.

A) ARAPÇA - FARŞA METİNLER, TERCÜME ve AÇIKLAMALARI

Bu gruba giren metinlerde Arapça-Farşça kelime, ibare, atasözü ve beyitler verildikten sonra bazen nazmen ve/veya nesren Türkçe tercümeleri

⁵ Recep Vahyî hakkında geniş bilgi için bkz. Nevzat Güngörür, a.g.ç; Cafer Koriper, *Ara Nesil Şairi Recep Vahyî*, İstanbul Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul, 1997 (yayınlanmamış doktora tezi)

sonra da açıklamaları yapılmış, bazen de hiç tercüme yapılmamış, doğrudan açıklamaya geçilmiştir. Arapça-Farsça metinlerin tercüme ve açıklamaları genellikle tefrika halindedir. “Beyanat” (1304, C1, S 1, 4, 7), “Fazl’ül Hitab” (1304, C1, S 3, 6) gibi metinler kısa süreli tefrikalardır. Bu gruba giren en uzun süreli tefrikalar “Tercüme-i Tezkiret’ül Evliya” (1304, C1, S 2, 3, 5, 6, 8, 17), “Sadaratü’l Arab” (1305, C 2, S 1, 2, 3, 4, 7, 11, 12, 15, 16), “Kırk Dilber” (1306 -1308, S 27- 59) ve “Sanihatü’l Acem” (1305, C 2, S 1, 2, 3, 5, 6, 8, 10, 12, 17 -20, 23, 24; 1306, C 3, S 25-28, 30-36; 1307, C 4, S 37, 39, 40, 44, 46-49; 1308, C 5, S 52, 54-59)dir. “Tercüme-i Tezkiret’ül Evliya”da İbrahim Ethem, Hasan Basri, Rabia gibi din büyüklerinin hayatları anlatılır. Tefrikada Arapça beyit ve hikmetli sözlerin çevirileri vardır. “Sadaratü’l Arab”da Arap atasözlerinin Türkçe karşılığı verilmeden açıklamaları yapılmış ve genellikle atasözlerinin daha iyi anlaşılması için din büyüklerinin hayatlarından hareketle kısa bir hikâye anlatılmış veya hadislerden yararlanılmıştır. “Kırk Dilber”de 40 adet dinle ilgili Arapça sözün Farsça ve Türkçe çevirisi yapılmıştır. “Sanihatü’l Acem” tefrikası Riyazi Efendi’nin *Düstürü’l Amel* isimli kitabının şerhidir. Metindeki atasözlerinin kullanımına misal teşkil eden Farsça beyitlerin Türkçe açıklamaları *Nilüfer* dergisi tarafından ilâve edilmiştir. Dergi, “büleganın üstâdı” olarak nitelendirdiği Riyazi Efendi’nin eserine eklediği bu kısmı okuyucuya hizmet etmek adına yaptığını ifade eder. “Sanihatü’l Acem”deki Farsça beyitler Mir Hüsrev, Molla Câmî, Kâtibî gibi İranlı şairlere aittir. Tefrikada atasözlerinin bir bölümünü açıklamak için kıssadan hisse olarak bu atasözlerinin çıkarıldığı didaktik hikâyeler de vardır.

Bu tefrikaların dışında *Nilüfer* dergisinde *Nigeristan*, *Bostan* ve *Gülistan*’dan alınan beyitlerin de nesir veya nazım olarak çevirileri bulunmaktadır. Ayrıca dergideki dinî ya da ilmî pek çok metnin içinde Arapça-Farsça beyitler ile hadis ve ayetler⁶ de yer almaktadır.

B) DİNLE İLGİLİ HİKÂYE, MAKALE ve BİLMECELER

19.yüzyılda aydınlarımızın fark ettikleri en acı gerçek, gelişen Batı karşısında Doğu’nun başta siyâsî, malî ve askerî olmak üzere her alanda geri kaldığıdır. Bu geri kalmışlığın esas sebebi eğitim eksikliği ve cehalettir. Acı durumu gören aydınlarımız cahil bir toplumu ikaz edebilmek amacıyla, onu en hassas noktadan, inandığı en büyük değer olan dinden yakalamak yoluna gitmişler ve İslâm dininin özünden uzaklaştığını gördükleri halka bu dini yeniden tanıtmaya ihtiyacı hissetmişlerdir. İslâmiyet’in ilme, çalışmaya,

⁶ Hadis ve ayetler dolayısıyla Nilüfer’in her sayısının başında şu ikaz göz çarpar: “*Âyât ü ehâdis-i celîle her ne kadar lafzan yazılmamış ise de mealleri münderic olduğundan risâlemizin mevki-i ihtirâmda tutulmasını rica ederiz*”

aklı kullanmaya önem verdiğini dile getiren hikâye, makale veya bilmecelerle *Nilüfer* de bu çabalara katılmıştır.

İslâm dininin ilim ve medeniyetle iç içe olduğunu göstermek amacıyla yayınlanan ilk yazı “Makale-i Müfide-i Tarihiyyeden Mabad”dır (1304, C 1, S 24). Manastır Mekteb-i İdâdisi’nde tarih hocası olan Yüzbaşı Mehmet Tevfik göndermiştir. Yazıda Müslümanların ele geçirdikleri her yere ilim ve medeniyet götürdükleri ifade edilir ve bu fikrin ispatı için Endülüs Devleti örnek gösterilir⁷. İslâmiyet’in akla ve ilme verdiği büyük önemi anlatan makaleler arasında en çarpıcı olanları ise “İlim” (1305, C 2, S 1-5) ve “Akıl” (1305, C 2, S 6-8, 11, 13) adlı yazı dizileridir. “İlim” adlı yazı dizisinde açıkça bilen ve bilmeyen ayrımı ortaya konur; bilenin ve bilginin önemi, ilmin vazgeçilmezliği vurgulanır:

“Âlimler ile cahiller müsâvi olmaz. Çünkü: Hayatta bulunanlar ile mevtâlar müsâvi olmaz. Âlimler hayat ve hibrette; cahiller ise ölüm derecesinde bir derin uyku ve gaflettedir⁸. (...) Vacib ü Teâlâ ve Tekaddes Hazretleri kıyamet gününde ibtidâ sâir kullarını haşr edip sonra izzet ü ikrâm ile ulemâyı ba’s ederek diğer kullarına iltifât etmeksizin hitâb-ı izzetini ulemâyâ tevcîhle “Yâ ma’sher-ül-ulemâ! Ben âlemimi size imtihân ve ihtibârdan başka bir şey için vermedim ve âlemimi size azâb etmek için de vermedim. Ey ilmiyle amel edip meydân-ı imtihânda isbât-ı liyâkat eylemiş olan ulemâ, hâydi cennete gidiniz. Sizi afv ve mağfiret ettim” buyurur. (...) Cihânda ululanmak hiç kimseye yaraşmaz. Belki ehl-i ilm fahr ederse sezâdır. Çünkü onlar doğru yol üzere olup hidâyet isteyenlere delâlet ederek tarîk-i müstakîmi gösterirler. Herkesin kadr ü kıymeti tahsîn ettiği şey derecesindedir. Âdiler bayâğı şeyleri beğenir, âliler ise hakikaten âlâ ü bâlâ olanları intihâb ve tahsîn eder. İşte hevâ vü hevesi tezyîn eden cehli tahsîn etmelerinden dolayı câhiller ulemânın düşmanlarıdır” (1305, C 2, S 1, s.3)

Örnek olarak verdiğimiz bu satırlar, artık 19.yüzyıla gelindiğinde ilim ve teknolojiye İslâm dünyasının çok önüne geçmiş Batı karşısında İslâm dininin bunlara karşı olmadığını dile getirme faaliyetine *Nilüfer* dergisinin de katıldığını açıkça göstermektedir. Bu yazı dizisinde âlimlerin sürekli ibadet edenlerden çok daha üstün olduğu ısrarla vurgulanır. “Akıl” başlıklı

⁷ Tanzimat döneminde İslâm dininin milletleri geri bırakmadığını göstermek için özellikle örnek verilen medeniyet Endülüs’tür. (geniş bilgi için bkz. Beşir Ayvazoğlu, “Edebiyatımızda Endülüs”, *Endülüs’ten İspanya’ya*, TDV, Ankara, 1996, s. 79 -85; İnci Enginün, “Edebiyatımızda Endülüs”, *Araştırmalar ve Belgeler*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2000, s. 32- 41; Sema Uğurcan, Türk Edebiyatında Endülüs İmajı”, *İslâmiyât*, c.7, nr.3,)

⁸ Bu sözler, bu konuyu en iyi işlemiş yazar olan Mehmet Akif’in cahil halka “millet-i merhûme” diye seslenişini hatırlatmaktadır.

tefrikada da aklın önemi ayet ve hadislerden örnek gösterilerek açıklanır. Böylelikle Avrupa’da Aydınlık Çağı diye adlandırılan 18.yüzyıl düşünürlerinin ön plana çıkarttıkları aklın insan için en büyük rehber olduğu düşüncesinin İslâm dininin içinde zaten yer aldığına dikkat çekilir⁹. İlim ancak aklını kullanmayı bilen insanın harcıdır. Dergide bu fikirleri somutlaştırmak amacıyla İslâm dinine mensup büyük isimlerin hayatlarının anlatıldığı yazılar da bulunmaktadır. Bunlardan ilki “Zübde-i Menâkıb-ı İmâm-ı Âzâm” (1305, C 2, S 1-4, 6-8, 10, 12, 13, 15, 19, 22; 1306, C 3, S 26, 28, 29, 31, 33-36; 1307, C 4, S 39, 41-48; 1308, C 5, S 49-52, 54-60) adlı uzun süren bir tefrikadır. Başlıktan da anlaşıldığı üzere tefrika Hanefî mezhebinin kurucusu Ebu Hanife (Numan İbn-i Sabit) ile ilgilidir, Ebu Hanife’nin hayatından kesitler aktarılır. “Şerefnüma” (1306, C 3, S 25) adlı yazı da Mevlâna Celâleddin-i Rûmî ile ilgilidir. Yazının altında Ali Haydar imzası vardır. Mevlâna’nın dünyaya gelişi, ailesi ve tarîkate girişi anlatılır.

Nilüfer’de tasavvuf felsefesi ile ilgili yazılar da bulunmaktadır. 48 sayı devam eden “Ayine-i İskender” (1305, C 2, S 10 -22; 1306, C 3, S 25 -36; 1307, C 4, S 37-48; 1308, C 5, S 49-51, 53-60) bu doğrultuda hazırlanmış bir tefrikadır. “Ben Neyim?” (1305, C 2, S 23) adlı makalede de tasavvuf felsefesinin temel sorularından biri olan “vücut nedir?” sorusunun cevabı aranmaktadır.

Nilüfer’deki dinî hikâyelere gelince; bu hikâyelerden bir bölümü “Halisatü’l Hakâyık” (1304, C 1, S 20) başlığı altında yayımlanmıştır. Kıssadan hisse çıkartmak amacıyla anlatılan bu hikâyelerden bazıları okuyanı gülümsetip, hoş vakit geçirtici bir özelliğe de sahiptirler¹⁰. “Kıssa-i Ashâb-ı Kehf” (1305, C 2, S 1 -5, 7, 9, 12-18) de yine ders vermek amacıyla kaleme alınmış dinî hikâyelerdir.

Dinî muhtevalı metinler arasında son olarak dikkat çekenler bilmecelerdir. Okuyucuyu düşünmeye sevk etmek ve bilgisini arttırmak amacıyla dergiye yerleştirilen bilmecelerin büyük kısmı dinî niteliktedir. “Şey nedir?”, “Şeyin aslı nedir?”, “Ol kabir hangisidir ki sahibi ile yürür idi?”, “Ol tâir nedir ki dünya kurulalı bir kere uçtu?”, “Ol hangi nesnedir ki

⁹ Akıl üzerinde ısrarla duran ilk önemli isim Şinasi’dir. Mûnâcât’ında Tanrı’nın varlığını akıl yoluyla ispatlamaya giriştiği gibi Mustafa Reşit Paşa için yazdığı kasidelerde akli dolayısıyla onu över. Nefî’ye nazire olarak yazdığı gazelde de iyi ve kötünün ancak aklın ışığında birbirlerinden ayırt edilebileceğini ifade eder. Şinasi bu düşüncelerinde Voltaire’in tesiri altındadır.

¹⁰ Bu hikâyelerden biri şöyledir: Çok çirkin bir kadın ile kocası sohbet ederler. Sohbetin konusu hangisinin cennete lâyık olduğu ile ilgilidir. Kadına göre her ikisi de cennetlidir. Çünkü kadın yıllar boyunca kocası gibi huysuz bir adama katlanmıştır. Erkek de kendisi gibi bir “dilbere” sahip olduğu için cenneti hak etmiştir. (1304, C 1, S 20, s.4)

bilâ-ruh teneffüs eder?”, “Semanın yolu neresidir?” (1305, C 2, S 6, s.42) gibi sorular “Bilmece” başlığı altında okuyucuya yöneltilir. Bilmecelerin sonunda “*Bizim bilmecelerimiz ziyade kolaydır. Ancak tarafımızdan tertip olunmadı. Zaten mürettep idi. Kitaplarda cevapları vardır*” denilerek okuyucuların bu soruların cevaplarını bulabilmeleri için kitaplara bakmaları önerilmiş ve bütün soruların cevaplarını bilenlerden bir yıllık abone ücretinin alınmayacağı belirtilmiştir¹¹. Doğru cevaplayanların diğer bir seçeneği de bu aboneliği “bir mektebe ihdâ” etmektir. Böylece derginin sadece ferdin bilgi düzeyini arttırmayı değil aynı zamanda okuyucuları eğitime katkı yoluyla sosyal hayatın içine sokmayı da hedeflediği anlaşılmaktadır. Dileyenlerin *Nilüfer*’in bir senelik aboneliğini bir okula bağışlayabilecekleri ifadesi, derginin daha geniş bir kitleye ulaşma çabasını ve eğitime katkıda bulunma arzusunu da göstermektedir.

III- EDEBÎ METİNLER

A) ESKİ EDEBİYAT İLE İLGİLİ METİNLER

Nilüfer dergisindeki edebî metinlerin bir bölümü edebiyata aşina isimlerin gönderdikleri gazel, nazire veya medhiyeler, dinî-tasavvufî şiirler ve nesirlerden oluşmaktadır. Bu metinleri gönderenler arasında en dikkat çekici olanlar Hersekli Arif Hikmet Bey, Ağlarcazade Hakkı Efendi, Recep Vahyî, Mahmut Celâleddin Paşa’dır. Bu isimlerin yanında dergiye şiir gönderen iki kadın şair de vardır. Bunlardan biri Nigâr Hanım, diğeri *Nilüfer* yetkililerininin “teveffuk-yâb-ı irfan olmak gibi bir gayret-i müstahsenede bulunan şâireniz” (1304, C 1, S 17, s.1) sözleriyle tanıttığı Şâire Hanım mahlaslı bir şahıstır.

Nigâr Hanım ile Şâire Hanımın mısralarında insana daima keder veren bir aşk duygusu anlatılmaktadır. “*Lerzân olurum rûyuna baktıkça serâpa / Giryân olurum rûyunu ettikçe temâşa*” (“Gazel”, 1308, C 5, S 52, s.628) diyen Nigâr Hanım gibi Şâire Hanım da aşk derdiyle kavrulur, duygularının karşılığını bulamadığı için yaşamaktan ümidini kesmiş ve neredeyse yaşama bağlarını koparmış bir ruh halini mısralarına yansıtır:

*“Zindân görünüyor çeşmime cennet dahi olsa
Târif edemem hâsılı bir derd-i dilim var
Meyûs-ı hayat oldum, usandım bu cihândan
Şimdengerü zanneyleme dilde emelim var.”*

(“Gazel”, 1304, C 1, S 18, s.1)

¹¹ Bilmeceleri doğru cevaplayanların genellikle yeni bilmeceler gönderdikleri de görülmektedir.

Bir gazelinde “*Ses veren feryâdına aks-i figânımdır yine*” (1306, C 3, S 35, s.358) diyen Ağlarcazade Hakkı Efendi’nin de ruh hali Şâire Hanım’inkinden farklı değildir. Aşığın dertlerinin sebebi sevgilidir ve sevgili eşsiz güzelliği ile aşığı feryat ettirir. “*Nihâl-i hüsne hayrânım cemâl-i yâre meftûnum / Nedendir böyle bilmem her zaman bir hâle makrûnum*” (“Gazel”, 1307, C 4, S 45, s.523) diyen Recep Vahyî de yazdığı gazel ve nazirelerle Divan şairinin ruh halini yansıtan bu atmosfere katılır. Gül-bülbül aşkı, sevgilinin güzelliği, ayrılık acısı, vuslat ümidinin kalmaması gibi Divan şiirinin kullandığı temler çoğu zaman Divan şiirinin mazmunlarıyla ve nazım biçimleri içinde işlenmiştir. Bütün bunların yanı sıra Divan Edebiyatı’nın itibarî tabiat anlayışına uygun, dilin görülen âlemin tasviri için değil de hüner ve mârifet göstermek için kullanıldığı şiirlere de rastlanır. Bu şiirlerin bir bölümü büyük Divan şairlerini taklit şeklindedir. Buna örnek olarak Şaire Hanımın Nef’î’nin “*Esti nesîm-i nevbahar açıldı güller subh-dem / Açsın bizim de gönlümüz sâki meded sun câm-ı cem*” mısralarına çok benzeyen ama Nef’î’nin mısralarının verdiği zevki vermekten çok uzak “*Erdi fazl-ı nev-bahar çıksın gönüllerden keder / Kalmasın şimden gerü dillerde mihnetten eser*” (“Bahariyye”, 1304, C 1, S 12, s.2) beyiti verilebilir.

B) YENİ EDEBİYAT İLE İLGİLİ METİNLER

19. yüzyıl Osmanlı Devleti’nin sınırlarının iyice daraldığı, Avrupa’nın ilim ve teknolojiadaki üstünlüğünün açıkça hissedildiği bir dönemdir. Divan Edebiyatı’nın itibarî ve soyut dünyası değişen çağın ihtiyaçlarına cevap veremez duruma gelince yeni bir edebiyat ihtiyacı ortaya çıkmıştır ve 1839’da ilân edilen Tanzimat Fermanı’nın arkasından başlayan Batı ile yoğun temas neticesinde Türk Edebiyatına yeni bir bakış açısı hakim olmuştur. *Nilüfer* dergisinin Yeni Türk Edebiyatı ile ilgili içeriğinde ilk dikkati çeken Tanzimat Edebiyatı’nın en çok işlenen temlerine yer verilmiş olmasıdır. Yaygın eğitimi üstlenmiş olan Tanzimat dönemi edebiyatçılarının model olarak sundukları yeni bir insan tipi vardır: Okuyan, düşünen, sorgulayan, iradeli, aklın kılavuzluğunda hareket eden insan. Dönemin aydınları ancak böyle bir insan tipinin Doğu ile Batı arasındaki ciddi farkı kapatabilecek hamleler yapabileceğine inanırlar. Böyle bir insan tipini ortaya çıkarabilmenin tek yolu vardır: Eğitim. Bu da ancak çalışmayla mümkün olabilir.

Nilüfer dergisinde, edebiyatçıların 2. Meşrutiyet sonrasında da üzerinde durmaya devam edecekleri, cehaleti yeren ve çalışmanın önemini vurgulayan çok sayıda metin vardır. Örnek olarak Yenişehirli Murat Emrî Efendi “*Sa’ydır nâdân-ı nâ-merdi bütün insan eden / Sa’y u gayrettir cihânı mazhar-ı irfân eden*” (1304, C 1, S 11, s.2) mısralarıyla çalışmanın önemine dikkat çeker. Halil Edib tarafından La Fontaine’nin “Ağustos Böceği ile

Karınca” manzumesini takliden yazılan “Kelebek ile Arı”da (1304, C 1, S. 22, s. 2) çalışkan karıncanın yerini arı, tembel ağustos böceğinin yerini de kelebek almıştır. Hal-i hâzırın istikbali hazırladığı, rahat, huzurlu ve mutlu istikbal temin edebilmek için çalışmanın şart olduğu Recep Vahyî, Bosnalı Hamdi, Hersekli Arif Hikmet, Abdülvahab gibi isimler tarafından manzum veya mensur olarak dile getirilir. Bunlardan en ilgi çekici olanı Abdülvahab imzası ile yayınlanan “Bir Sabî-i Fakirin Tazarruu” başlıklı metindir (1306, C 3, S 32). Bu metinde fakir bir çocuğun istikbalden umudunu kesmesi hikâye edilir. Çocuğun umutsuzluğunun sebebi “feyz ü irfandan” mahrum kalışı, okuyamamış olmasıdır. Çalışan, okuyan ve bu suretle istikbalini hazırlayanlara “*çalışınız, sizin için eshâb-ı tahsilin kâffesi hazır*” sözleriyle seslenir. Hikâyede eğitim ile çalışma bir arada ele alınmış, sağlam bir istikbal için eğitimin şart olduğu ve eğitim sürecindeki başarının da çalışmaya bağlı olduğuna dikkat çekilmiştir. Çalışma, bilgiye güvenme ve aklı kullanmanın işlendiği “Seyf ü Kalem” (1308, C 5, S 52) isimli yazı ise bu kategoriye giren bütün metinlerin özeti gibidir ve daha başlığı ile Şinasi’nin Mustafa Reşit Paşa için yazdığı kasidelerde ısrarla üzerinde durduğu tezadı göstermektedir. Şinasi Tanzimat Fermanı’nı hazırlayan Mustafa Reşit Paşa’yı aklını kullanması, kanunu hakim kılması gibi özellikleri dolayısıyla överken kılıç ile kalem arasındaki tezadı vurgular. Paşa’nın problemlerin çözümünü kılıçta değil kalemde, yani akıl ve bilgide araması Şinasi’yi ona hayran bırakmıştır. Bu özelliği dolayısıyla Mehmet Kaplan, Mustafa Reşit Paşa’yı “Türkiye’de çağdaş aydın tipinin ilk büyük örneği” olarak niteler (Kaplan, 1985: 168). *Nilüfer* dergisi de bu yazıda kılıca bile yön verenin kalem, yani akıl olduğunu vurgulamış ve bilgisiyle galip gelen yeni insan tipini ön plana çıkarmıştır. Şinasi’nin dikkat çektiği bu iki sembolü derginin aynı sayısında Recep Vahyi ve Nezih Bey isimli bir şahısın da kullanması *Nilüfer*’in yukarıda işaret edilen yeni insan tipine ne denli önem verdiğini göstermektedir. Ayrıca Recep Vahyi’nin “*Zerrât-ı cihân kudretini etmede isbat / Âyât-ı ilâhiyyen ise başkaca bürhan*” (1306, C 3, S 33, s.328) mısraları Şinasi’nin “*Varlığın bilme ne hacet küre-i âlem ile / Yeter isbatına halk ettiğin bir zerre bile*” mısralarının geçtiği Münâcât’ını hatırlatmaktadır. Recep Vahyi de Şinasi gibi Tanrı’nın var olduğuna dair deliller gösterir, kainatı örnek verir.

Batı düşünce dünyası ile karşılaşan aydınlarımız kendilerini felsefi bir endişenin içinde bulmuşlar ve bu durum onların iç huzurlarını alt üst etmiştir. Akif Paşa’nın “Adem Kasidesi”, Ziya Paşa’nın “Terci-i Bend” ve “Terkib-i Bend”i bu huzursuzluğun çarpıcı ifadeleridir. *Nilüfer* dergisinde dönemin bu mevzuu da işlenmiştir. Recep Vahyi “Merhûm Ziya Paşa’ya Bir Nazire”, “Terci-i Bend” ve “Terkib-i Bend” adlı manzumelerinde, Ziya Paşa gibi dünyadaki tutarsızlıklar karşısında hayrete düşer ve isyanın eşğine kadar gelir. Sonunda aklın acizliğini kabul etmek mecburiyetinde kalır.

Tanzimat döneminin bir diğer önemli temi de Namık Kemal'in hararetle dile getirdiği hürriyettir. *Nilüfer* dergisinde bu tem de unutulmamıştır. Abdülvahab, "Bolu'dan Bîçâre Kuş yahud Şefkatsiz İnsan" isimli manzumede kuş, Senai de "Kelebek" isimli manzumede kelebek sembolünü kullanarak canlının hayatında hürriyetin taşıdığı önemi anlatırlar. Senai'nin manzumesinde bir mahkûmun hapisaneyeye hiç yakıştıramadığı kelebek ile konuşması etkilidir, hürriyetini kaybetmiş bir adamın dilinden hür olmanın anlamı aktarılır:

*"Ey süslü böcek, misâl-i zîynet!
Göster bana uç da serbest
Vasf et ne demek sadâ-yı enhâr,
Sahra-yı çimen, zemin-i gülzâr!
Bahs et ne demek riyâz-ı müsğîn
Hengâm-ı seher, sabah-ı rengîn!
Bildir ne demek şükûfe, jale,
Söbye ne demek, nedir şelâle?"* (1308, C 5, S 51, s.622)

Nilüfer dergisinde anlatıya dayalı metinler de vardır. Bu metinlerin bir bölümünde faydalı ile eğlenceli bir aradadır. Ahmet Midhat Efendi'nin *Letaif-i Rivayat*'ını çağrıştıran "Letaif" başlığı altındaki hikâyeleri buna örnek olarak verilebilir. Bu hikâyelerden biri bir şairin yolculuğu esnasında zengin bir şahsın evinde konaklaması ile ilgilidir. Şair kendisini misafir eden şahsa teşekkür etmek amacıyla bir kaside sunmuş ancak kasidesi hakir görülmüştür. Çirkin bulduğu bu harekete karşılık şair bir hiciv yazar. Zengin şahıs hicvi de geri gönderir ve misafirin gitmeye pek de niyetli olmadığını hissedince aralarında şöyle bir konuşma geçer:

*"- Siz hâlâ buradasınız ha! Şâir Efendi!
- Evet efendim!
- Câize ümidiyle bize evvelce bir kaside vermiştiniz!
- Evet takdim etmiştim.
- İhsân-ı me'mûlün bizde zuhûr etmeyeceğini anladığımızda bir de hicviyye yapmıştınız.
- Evet öyle olmuştu.
- Bundan da bir tesir hasıl olmadığını gördünüz!
- Evet!*

- *Artık bundan sonra ne bekleyip duruyorsunuz!*
- *Efendim!... Bir de mersiye yapmağı bekliyorum ki tamamıyla ifâ-yı vazife ederek gitmiş olayım!!”* (1304, C 1, S 11, s.4)

Yazı okuyanı tebessüm ettirdiği gibi emeğe saygı göstermeyen zihniyeti de eleştirmektedir. Dergideki bir başka dikkat çekici eğlendirirken ders veren yazı da “Ağlar mısın Güler misin?” (1305, C 2, S 14) başlıklı yazıdır. Yazıda iki hikâye anlatılır. Bunlardan ilki Zemberbub Mehmet Efendi’nin hikâyesidir. 35- 40 yaşlarında iri yarı bir adam olan Zemberbub aşırı hassas ve alıngan bir kişiliğe sahip olduğu gibi gülünç kıyafeti ve acayip davranışlarıyla değişik bir tiptir. Arkadaşları onunla eğlenmek için bir plan yaparlar. O da tuzağa düşer. Arkadaşlarının kendisinden gizli bir işret meclisi tertip ettiklerini zannederek onların izini sürer. Oysa böyle bir eğlence düzenlenmemiştir. Üstelik Zemberbub köpeklerden kaçmak için girdiği hendekte o kadar ıslanır ki zayıf bünyesi buna dayanamaz ve ölür. Hikâyede komik unsur aslî kahramanın budalalığı, ölçsüz davranışları ve dış görünüşü oluşturmaktadır. Ahmet Midhat Efendi’yi hatırlatan meddah üslûbu ile yazılmış bir hikâyedir. Ancak hikâye sadece üslûbu ile değil ana kahramanı ile de Midhat Efendi’ye bağlanabilir. Zemberbub Mehmet Efendi’nin kaçıklığı ve her söylenene inanması Midhat Efendi’nin *Çengi* isimli eserindeki Daniş Çelebi’yi andırmaktadır. Ancak burada Midhat Efendi de olduğu gibi hatalı eğitim üzerinde durulmamıştır, verilen mesaj insanın nefsanî arzularını yok etmesi gerektiği aksi takdirde gülünç ve zor duruma düşeceği.

Dergideki hikâyelerin bir bölümünde çocukların iç dünyaları üzerinde durulur. Örnek olarak “Ağlar mısın Güler misin?” (1305, C 2, S 21) başlığında yer alan ikinci hikâyede çocuktaki korku duygusu, “Masum Çocuk”ta (1305, C 2, S 24) annesini kaybeden bir çocuğun ruh hali, “Çocuk ve Ayna”da (1307, C 4, S 38) ilk kez aynada kendisini gören bir çocuğun şaşkınlığı anlatılır. Bu hikâyelerden yazarının Abdülvahab olduğu belirtilen “Masum Çocuk” da Midhat Efendi’nin “Firkat” isimli uzun hikâyesinin baş kısmını çağrıştırmaktadır. “Firkat”te olduğu gibi bu hikâyede de çocuk 7 -8 yaşındadır, anneler ölmüştür ve çocuklar tek başlarına koruyucusuz kalmışlardır. İki çocuğun da karşısına en çaresiz anlarında bir yetişkin çıkar. Ancak “Firkat”te bu şahıs çocuğu himayesi altına alırken, dergideki hikâyede çocuğa sadece çalışmasını tavsiye eder.

Bursa’da çıkan bu sanat ve edebiyat dergisinde mekânın tamamen veya kısmen Bursa olduğu hikâyeler de vardır. Ancak bu hikâyelerin sayısı sadece dördtür. “Ağlar mısın Güler misin?”, “Oburlar” (1306, C 3, S 33), “Bir Hikâye-i Latife” (1307, C 4, S 43) isimli bu hikâyelerde Bursa’nın çeşitli yerlerinde yaşayan insanlar anlatılır. Bursa’nın küçük bir şehir olarak

içinde yaşayanlara parlak istikballer vaad etmediği vurgulanır: “Şu hikâ-yeden maksadımız bir latife idi. Münasebetle bir de ibret-i mühimme zuhûr etti. Şöyle ki okuyanlar belki Aşkî Baba'nın o muamele-i kader-i nâ-şânânesini görünce hiddetlenmişlerdir. Ama bu münasebetle terk-i vatana mecbûr olan Efendi'nin gidip ikbâlini bulması tasavvur olunsun. Bu halde onun tarafından Aşkî Baba'ya hayır dua edilmesi lâzım gelir. Çünkü Bursa'da kalsa ne olabilirdi? Aşkî Baba himmetle ağlata ağlata sevk edip kendisini paşa etmiştir.” (1307, C 4, S 43, s496)

Hikâyelerin hepsinde sade bir dil ve Ahmet Midhat Efendi'yi hatırlatan meddah üslûbu göze çarpmaktadır.

Dergide okuyucuların istekleri üzerine bir roman tefrikası da yayınlanır. *Dişi Arslan* adlı yedi sayı devam eden tefrika şu cümlelerle tanıtılır: “Okuyucuların birtakımı roman istediklerinden bir şey başlandı. Bir ailenin yedi senelik sergüzeştini tasvir eyler varakpâremizin on beş günde bir çıkarılmasına göre intizarda bırakmamak için hikâye heman yekdiğerine taalluku fark olunmayacak derece parçalara taksim olundu. Cümlesi yedi parça olacak, yedinci parçada o kadar belâların asılları anlaşılacaktır.” (1305, C 2, S 22, s.174) *Dişi Arslan*'da yaşadıkları bütün sıkıntılar içinde birbirlerine duydukları sevgi ve saygıyı kaybetmeyen ve daima destek olan bir karı kocanın hikâyesi anlatılmıştır. *Dişi Arslan*, erkeğin karısı için seçtiği lakabdır. Yazarının adı belirtilmemiştir. Hikâyeler gibi bu tefrika da Ahmet Midhat Efendi'yi hatırlatan bir çalışmadır. Sık sık olay kesilerek araya girilmiş, ansiklopedik bilgi vermek için her fırsat değerlendirilmiştir. Üslûbu da yine Ahmet Midhat Efendi'nin üslûbuna benzemektedir:

“Evet ondan başka şu adamın hikâyemizde daha bir çok ehemmiyetli hizmetleri görüneceğinden biraz kendisinin bu hanedana mensûbiyeti derecesini gösterelim” (1305, C 2, S 22, s. 175)

“Lakin biz okuyucularımıza Kahya Beyin fikrini lâyıkiyle anlatma için işi izah edebiliriz.” (1305, C 2, S 24, s.191)

“Biraz da Hacı Ferzâne'nin derdini dinleyelim.”(1306, C 3, S 27, s.238)

Dergide Servet-i Fünûn hassasiyetini hatırlatan metinler de vardır. Recep Vahyî'nin “Bir Sabah-ı Rebiû yahut Bir Hayal-i Bedî” adlı yazısı, hayal hakikat çatışması içindeki santimental bir ruhu yansıtan bu tarz metinler için örnek olarak verilebilir. Recep Vahyî bu yazıda kendisine bir ilkbahar sabahı ölen sevgilisini hatırlatan bahar sabahlarının verdiği hüznü dile getirir. Metin hayal hakikat çatışması üzerine kurulmuştur. Mart sabahı

tenha bir yerde geçmiş mesut günleri düşünen bir gencin hakikat karşısında duyduğu acı dile getirilir:

“Bundan üç sene mukaddem yine bir mart ayında bulunuyordum ki o zaman temâşa-yı ruhsâr u didâr ile mesûd ve bahtiyar ve zevk-i hem pezmi-i dildâr ile hâiz fahr u mesâr bulunuyordum. Yalnız vakitler beynindebir ihtilâf var idi. O hakikat bir akşam namazından sonra şafak anında ve bu hayalât ise sabah namazından evvel bir fecr zamanında idi.” (1307, C 4, S 42, s.478)

IV- BATI EDEBİYATINDAN YAPILAN TERCÜMELER

Nilüfer dergisi Fransızca ve Recep Vahyî dolayısıyla Rusça’dan yapılan tercümelere geniş yer vermiştir. Derginin tercüme metinlerde de öncelikle dikkat ettiği husus okuyana bilgi verici olmasıdır. Dergiye çevirdikleri metinleri gönderenleri bu yolda ikaz ederler. Buna örnek olarak ölen sevgilinin ardından duyulan ıstırabı dile getirdiği bir çevirisinden ötürü Recep Vahyî’ye dergi yetkililerinin bir tavsiyesi verilebilir: “Gözümün feri kardeşim! Kendin için senden büyük rica odur ki böyle beyhûde hayâlâtla uğraşma. Kalbin kalemin inbisât ve sürûr üzre olsun. Madem ki şiiire merakın var, madem ki sözlerin rûh-ı selîs ve câridir bâri hikmetli, revnâklı âsâr-ı garbiyye tercümelerine çokça himmet buyur. Onların çoğunun manâca intizâm ve istifâdeleri inkâr olunmaz. Mütercimleri iki lisandan iki sûrette istifâde eder” (1306, C 3, S 31, s. 296).

Recep Vahyi bu tavsiyeyi göz önünde bulundurarak hemen dergiye Fransızca’dan çevirdiği hikmetli sözleri göndermiştir. *Nilüfer* sütunlarında bu metinler dolayısıyla Recep Vahyî’ye teşekkür edilir: “Bu da Recep Vahyi kardeşimizdir ki evvelki nüshada âsâr-ı garbiyye tercümesi fevâidine dair bazı sözler söylenmiş idi. Derhal telakki buyurmuşlar demek olur. Hakk sözün velev ki bir aciz tarafından olsun hüsn-i kabûlü asâlet şanındandır. Bu ahlâk-ı memdûha ile inşallah sâye-i maârife-vâye-i hazret-i padişahîde büyük mevkileri ahrâz edeceğine şüphe olunmaz. Mevlâ feyz ü âfiyet ihsan buyursun duâsıyla iş bu mensûr eserini de derc eyliyoruz.” (1306, C 3, S 32, s. 312).

Dergide Recep Vahyî’ninkiler ağırlıkta olmak üzere, Bosnalı Ahmet Hamdi, Mudanya Kaymakamı Hasan Fehmi Efendi, Feraizczâde Osman Faiz, Zihni Efendi, Manastırlı Senai imzalarını taşıyan çok sayıda Batı edebiyatından yapılmış tercüme vardır. Bu tercümelerde çalışmak, eldeki ile yetinmeyi bilmek, iyilik yapmak, insanları aldatmamak, kibirin zararı, hürriyetin önemi gibi temler işlenmiştir. Mensur metinler de olmakla birlikte tercümelerin büyük kısmı manzumdur ve La Fontaine’dendir. La

Fontaine'nin fablleri içinde "Çiftçi ve Çocukları", "Şehir Faresi ile Tarla Faresi", "Tilki ile Leylek", "Suda Kendini Gören Geyik" gibi Türkçe'de çok bilinen metinler de vardır. La Fontaine'e bu kadar ağırlık verilmesi derginin benimsediği eğlendirirken öğretme prensibini en açık şekilde yansıtmaktadır. Dergide La Fontaine dışında çevirisi yapılan ikinci isim Victor Hugo'dur. Victor Hugo'dan bir metin çevrilmiştir¹². Recep Vahyî tarafından yapılan bu çevirinin başlığı "Tefekkürât-ı İlâhiye"dir (1304, C 1, S 14, s.1- 2). Metinde Tanrı'nın büyüklüğü ve kâinatın mükemmelliği ifade edilir. *Nilüfer*'de Fransız ve Rus edebiyatlarından yapılan tercümelede La Fontaine ve Victor Hugo dışında bir başka müellif ismi yoktur. Recep Vahyî Rus edebiyatından yaptığı tercümelede sadece "*Ruşça'dan Tercüme*", "*Ruşça'dan Aynen Tercüme*" gibi ifadeler kullanılmış, bunun dışında müellif adı veya metnin nereden alındığı ile ilgili açıklama yapılmamıştır. Recep Vahyî, bazı metinlerin altına "İlâve-i Mütercim" başlığını ekleyerek metindeki fikirlere katıldığını vurgulamıştır. Rusça tercümele içinde "Kuşçağız" (1306, C 3, S 29, s. 266) ve "Kazlar" (1308, C 5, S 51, s. 620) başlığını taşıyan manzumeler dikkat çekicidir. "Kuşçağız" başlıklı manzumede azat edilen kuş motifi ile hürriyet arzusu ifade edilir¹³. "Kazlar"da ise sadece ataları ile övünmekle yetinen, neredeyse hareket kabiliyetini yitirmiş ve kendi adına hiçbir şey yapmayan insan tipi eleştirilmiştir. Tercümenin yayınlandığı tarih olan 1892/1893 yıllarının Abdülhamid'in istibdad idaresine rastladığı düşünülürse verilen mesaj da önemli olmakla birlikte bu metin mütercimin tercümedeki başarısını da göstermektedir. Mehmet Kaplan, "Kazlar"ı, Ara Nesil şairi Recep Vahyî'nin şiir tercümelerindeki başarılı sentaksa örnek olarak gösterir (Kaplan: 1987, s. 25- 27). "Kazlar" şiirinin üslûbunda, Recep Vahyî'nin karşılıklı konuşma vasıtasıyla nazmı nesre yaklaştırma çabası dikkat çekmektedir. Bilindiği gibi Servet-i Fünûn şiirinin de en çarpıcı özelliklerinden biri budur. Ancak şiirde Servet-i Fünûn şiirinde olduğu gibi ağır bir dil kullanılmadığı görülmektedir. Bu tercümele, Servet-i Fünûn Edebiyatında mükemmel hale gelecek tercüme faaliyetleri için bir nevi hazırlık mahiyetindedir.

¹² Victor Hugo tercümeleri için bkz. Zeynep Kerman, 1862-1910 Yılları Arasında Victor Hugo'dan Türkçe'ye Yapılan Tercümeleler Üzerine Bir Araştırma, İstanbul Üniversitesi, 1973 (doktora tezi)

¹³ Kuş motifi Tanzimat yazarları tarafından da hürriyetin sembolü olarak sık sık kullanılmıştır. Bu yazarlardan biri Samipaşazade Sezai'dir (bkz. Zeynep Kerman, "Sami Paşazade Sezai'nin Roman ve Hikâyelerinde Kuş Motifi", *Yeni Türk Edebiyatı İncelemeleri*, Akçağ Yayınları, Ankara, 1998, s. 52- 60). Aynı motifi kullanan bir başka önemli isim, Abdülhak Hamid Tarhan'dır. Hamid'in "Hyde Parktan Geçerken" adlı şiirinde de kuş, hürriyetin sembolüdür.

Dergide tercümelerin dışında kalan metinlerin büyük kısmında dil ağırken pek çok tercümede sade ve akıcı bir Türkçe kullanılmış olması da dikkat çekmektedir:

“*Bir tama 'kâr diler iken çoğu
Gayb eder hep olanca var yoğu*” (1306, C 3, S27, s.235)

“*Deme küçük büyük sen et ihsân
Hiç umulmaz iken olur dermân*”
(“Aslanla Fare”, 1306, C 3, S 30, s. 277)

“*Çalışın, uğraşın, çekin zahmet
Hiç tükenmez hazinedir gayret*”
(“Çiftçi ve Çocukları”, 1307, C 4, S 40, s.437)

“*Sen ben yalnız burada iki şapkalı vardır
Mutlak ikimizden birisi anla ki çardır*”
(Recep Vahyî, “Rusya Çarı I. Petro ile Bir Köylü”, 1307, C 4, S 48, s.570)

“*Her kuşta bulunmaz bu nimet
Pervâz edemem kafeste ama*” (Bosnalı Ahmet Hamdi, “Der-
saâdetten Bir Tercüme”, 1307, C4, S 49, s. 591)

“*Öyle kazlardan iken silsilemiz niçin acep
Bizi tahkîr ediyor köylüde ama ne sebep?*”
*O zaman yolcu cevâben dedi “lütf eyleyiniz
Ya sizin hizmetiniz var mı, nedir söyleyiniz?
Dediler cümlesi: “Eslâfımız ah olmuş iken...”*
*“Bilirim hepsini, gördüm, okudum bunları ben
Anlamak isterim amma ki nedir hizmetiniz?”*(1308, C 5, S 51, s. 620)

Tercümeler içinde en başarılıları, Recep Vahyî'ye ait olanlardır. Recep Vahyî, Türk okuyucusuna Fransız Edebiyatını tercüme yoluyla tanıtan isimlerin başında gelmektedir. Bir Ara Nesil mensubu olarak dil, üslûp,

nazım sentaksı ve ahenk arayışı ile başta Tevfik Fikret olmak üzere Servet-i Fünûn yazarları üzerinde de etkili olmuştur (Akay: 1998, 140).

SONUÇ

Nilüfer dergisi Türk basınındaki önemli neşriyattan biridir. Ara Nesil dergilerinden olan *Nilüfer*, bir yandan dinî metinler ve Divan Edebiyatı'nın ruh halini yansıtan manzumelerle Türk Edebiyatı'nın asırlardır kullandığı malzemeye yer vermiş diğer yandan da Tanzimat Fermanı'nın ilânından sonra değişen edebiyatın temlerini işlemiştir. Dergi özellikle bu ikinci yönüyle dikkat çekicidir. İmparatorluk merkezi olma özelliğinin yanı sıra basın ve edebî hayatın da merkezi olan İstanbul'da neşredilen eserlerde ele alınan yeni temleri Bursa'nın da takip ettiğini ortaya koymaktadır. *Nilüfer*'in en çarpıcı vasfı ise özellikle yer verdiği tercümelemlerle Batı'nın duygu ve düşünce dünyası ile temasa geçmiş olması ve okuyucusuna yeni ufuklar açma gayretidir. Bunu yaparken özellikle Divan ve Tanzimat şiiirlerinden çok farklı bir sentaks yakaladığı ve bu yönleri ile derginin 1896-1901 yılları arasında adını aldığı dergi etrafında gelişen Servet-i Fünûn Edebiyatını hazırlayan dergilerden biri olduğu görülmektedir. Bütün bunların yanı sıra Bursa'da çıkan bir derginin Osmanlı sınırları içindeki birçok kentte ilgiyle okunması de Bursa'nın ilk edebiyat dergisinin kazandığı ciddi bir başarıdır. Divan Edebiyatı'na mensup çok sayıda şaire ilham kaynağı olan Bursa, Tanzimat sonrasında da önemli bir edebiyat merkezi olmaya devam etmiştir.

Nilüfer dergisindeki metinlerin daha kapsamlı bir incelemeye tâbi tutulması Bursa'da çıkmış olan bir derginin Türk kültür ve edebiyatına katkısını tam anlamıyla ortaya çıkaracaktır.

KAYNAKLAR

- AKAY Hasan (1998) *Servet-i Fünûn Şiiir Estetiği*, Kitabevi Yayınları, İstanbul.
- KAPLAN Mehmet (1985) *Tip Tahlilleri*, “Yeni Aydın Tipi: Büyük Reşid Paşa ve Şinasi”, Dergâh Yayınları, İstanbul, s. 167 -176.
- KAPLAN Mehmet (1987) *Tevfik Fikret Devir Şahsiyet Eser*, Dergâh Yayınları, İstanbul.
- Nilüfer* (Rebiü'l Evvel 1304- Saferü'l hayr 1309 arasındaki 84 sayı) *Tanzimattan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi* (2001) CII, YKY, İstanbul.